

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (suurkoda)

3. september 2014*

Eelotsusetaotlus — Direktiiv 2001/29/EÜ — Autoriõigus ja sellega kaasnevad õigused —
Reprodutseerimisõigus — Erandid ja piirangud — Mõiste „paroodia” — Liidu õiguse
autonoomne mõiste

Kohtuasjas C-201/13,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Hof van beroep te Brussel'i (Belgia) 8. aprilli 2013. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 17. aprillil 2013, menetluses

Johan Deckmyn,

Vrijheidsfonds VZW

versus

Helena Vandersteen,

Christiane Vandersteen,

Liliana Vandersteen,

Isabelle Vandersteen,

Rita Dupont,

Amoras II CVOH,

WPG Uitgevers België,

EUROOPA KOHUS (suurkoda),

koosseisus: president V. Skouris, asepresident K. Lenaerts, kodade presidendid R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet ja M. Safjan ning kohtunikud A. Rosas, G. Arestis, D. Šváby, A. Prechal (ettekandja), C. Vajda ja S. Rodin,

kohtujurist: P. Cruz Villalón,

kohtusekretär: vanemametnik M. Ferreira,

arvestades kirjalikus menetluses ja 7. jaanuari 2014. aasta kohtuistungil esitatut,

* Kohtumenetluse keel: hollandi.

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- J. Deckmyn, esindaja: *advocaat* B. Siffert,
- Belgia valitsus, esindajad: J.-C. Halleux ja C. Pochet,
- Euroopa Komisjon, esindajad: J. Samnadda, F. Wilman ja T. van Rijn,

olles 22. mai 2014. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab seda, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiivi 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (EÜT L 167, lk 10; ELT eriväljaanne 17/01, lk 230) artikli 5 lõike 3 punkti k.
- 2 Taotlus on esitatud kohtuvaidluses, mille pooled on ühelt poolt J. Deckmyn ja mittetulundusühing Vrijheidsfonds VZW (edaspidi „Vrijheidsfonds”) ning teiselt poolt koomiksi „Suske en Wiske” autori W. Vandersteeni erinevad pärijad ja nende teostega kaasnevate õiguste omajad (edaspidi „Vandersteen jt”) ning mis käsitleb J. Deckmyni poolt sellise kalendri turustamist, milles oli esitatud joonistus (edaspidi „põhikohtuasjas käsitletav joonistus”), mis sarnanes „Suske en Wiske” sarja ühe vihiku kaanel oleva joonistusega.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Direktiivi 2001/29 põhjendus 3 on sõnastatud järgmiselt:

„Ettepanud ühtlustamine aitab rakendada siseturu nelja vabadust ning on seotud õiguse põhiprintsiipide, eelkõige omandi, kaasa arvatud intellektuaalomand, ning väljendusvabaduse ja avaliku huvi järgimisega.”

- 4 Direktiivi põhjenduses 31 on selgitatud:

„Tuleb tagada õiguste ja huvide tasakaal eri liiki õiguste valdajate huvide vahel, samuti eri liiki õiguste valdajate ning kaitstud objekti kasutajate vahel. [...]”

- 5 Direktiivi artikli 5 „Erandid ja piirangud” lõikes 3 on ette nähtud:

„Liikmesriigid võivad artiklites 2 [„Reprodutseerimisõigus”] ja 3 [„Õigus teoseid üldsusele edastada ja muid objekte üldsusele kättesaadavaks teha”] sätestatud õiguste puhul näha ette erandeid või piiranguid järgmistel juhtudel:

[...]

- k) kasutamine karikatuuris, paroodias või pastišis;

[...]”.

Belgia õigus

- 6 30. juuni 1994. aasta seaduse autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kohta (*Belgisch Staatsblad*, 27.7.1994, lk 19297) artikli 22 lõikes 1 on sätestatud:

„Kui teos on õiguspäraselt avaldatud, siis ei saa autor keelata selle

[...]

6° kasutamist karikatuuris, paroodias või pastišis kooskõlas heade kommetega;

[...]”.

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 7 J. Deckmyn on Vlaams Belangi liige ning Vrijheidsfondsi põhitegevus on tulu saamise eesmärgita anda sellele erakonnale finants- ja materiaalse abi.
- 8 Genti linna (Belgia) uusaastavastuvõtul 9. jaanuaril 2011 jagas J. Deckmyn 2011. aasta kalendreid, mille ta on märgitud kalendri vastutava toimetajana. Kalendri esiküljel oli põhikohtuasjas käsitletav joonistus.
- 9 Joonistus sarnanes sellega, mis on kujutatud koomiksisarja „Suske en Wiske” vihiku „De Wilde Weldoener” („Ohjeldamatu heategija”) esikaanel ja mille joonistas W. Vandersteen 1961. aastal. Viimati nimetatud joonistusel oli kujutatud selle vihiku ühte peategelast riietatuna valgesse rüüsesse ja viskamas münte inimestele, kes püüdsid neid üles korjata. Põhikohtuasjas käsitletavas joonistuses on see tegelane asendatud Genti linnapeaga ja münte korjavad inimesed näokatteid kandvate tumedanahaliste inimestega.
- 10 Kuna Vandersteen jt leidsid, et põhikohtuasjas käsitletav joonistus ja selle üldsusele edastamine rikuvad nende autoriõigusi, esitasid nad J. Deckmyni ja Vrijheidsfondsi vastu hagi Rechtbank van eerste aanleg te Brussel'ile (Brüsseli esimese astme kohus), kes kohustas viimaseid lõpetama selle joonistuse igasuguse kasutamise, kuna vastasel juhul määratakse neile trahv.
- 11 Eelotsusetaotluse esitanud kohtus, kes lahendab esimese kohtuastme otsuse peale esitatud apellatsioonkaebust, väitsid J. Deckmyn ja Vrijheidsfonds eelkõige, et põhikohtuasjas käsitletav joonistus on poliitiline karikatuur, mis on käsitletav 30. juuni 1994. aasta seaduse autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kohta artikli 22 lõike 1 punkti 6° kohaselt lubatava paroodiana.
- 12 Vandersteen jt vaidlevad sellele tõlgendusele vastu, kuna nende hinnangul peab paroodia vastama teatud tingimustele, mis käesoleval juhul ei ole täidetud, ehk selle eesmärk peab olema kritiseerimine, see peab ise olema originaalne, see peab olema humoristliku suunitlusega, sellega soovitakse originaalteose arvel nalja teha ja sellesse ei tohi olla üle võetud suuremat hulka kujutiselemente, kui on paroodia jaoks tingimata vajalik. Selles kontekstis heidavad nad põhikohtuasjas käsitletavale joonistusele samuti ette, et see edastab diskrimineerivat sõnumit, kuna originaalteoses laialipillutud münte korjavad tegelased on kõnealuses joonistuses asendatud näokatteid kandvate tumedanahaliste inimestega.
- 13 Neil asjaoludel otsustas Hof van beroep te Brussel menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste?

2. Kui esimesele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, siis kas paroodia puhul peavad olema täidetud järgmised tingimused või peab see vastama järgmistele tunnustele:
 - sellel on omaenda algupärane laad (originaalsus),
 - see on esitatud niisuguses vormis, et seda ei saa mõistlikult originaalteose autorile omistada;
 - selle eesmärk on nalja teha või pilgata, olenemata sellest, kas kritiseeritakse originaalteost või mõnd muud asja või isikut;
 - see sisaldab viidet parodeeritud teose allikale?
3. Kas teos peab täitma veel muid tingimusi või vastama muudele tunnustele, et seda saaks kvalifitseerida paroodiaks?”

Eelotsuse küsimuste analüüs

Esimene küsimus

- 14 Tuleb märkida, et Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleneb nii liidu õiguse ühetaolise kohaldamise nõudest kui ka võrdsuse põhimõttega seonduvatest nõuetest, et sellise liidu õigusnormi sõnastust, mis ei viita sõnaselgelt liikmesriikide õigusele õigusnormi tähenduse ja ulatuse kindlaksmääramiseks, tuleb tavaliselt kogu Euroopa Liidus tõlgendada autonoomselt ja ühetaoliselt ning sellise tõlgenduse andmisel tuleb arvesse võtta sätte konteksti ja asjaomase õigusakti eesmärgi (kohtuotsus Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, punkt 32 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 15 Sellest kohtupraktikast ilmneb, et mõistet „paroodia”, mis sisaldub sellise direktiivi sättes, milles ei ole viidatud liikmesriikide õigusele, tuleb pidada liidu õiguse autonoomseks mõisteks ja tõlgendada kogu liidu territooriumil ühetaoliselt (vt selle kohta kohtuotsus Padawan, EU:C:2010:620, punkt 33).
- 16 Seda tõlgendust ei lükka ümber direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k sätestatud erandi fakultatiivsus. Tõlgendus, mille kohaselt on selle erandi kehtestanud liikmesriikidel vabadus ühtlustamata viisil täpsustada erandi tingimused, mis võivad liikmesriigiti erineda, oleks vastuolus kõnealuse direktiivi eesmärgiga (vt selle kohta kohtuotsused Padawan, EU:C:2010:620, punkt 36, ning ACI Adam jt, C-435/12, EU:C:2014:254, punkt 49).
- 17 Järelikult tuleb esimesele küsimusele vastata, et direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k tuleb tõlgendada nii, et selles sättes sisalduv mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste.

Teine ja kolmas küsimus

- 18 Teise ja kolmanda küsimusega, mida tuleb analüüsida koos, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtul selgitada, kuidas tuleb mõista direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandit. Täpsemalt soovib ta teada, kas paroodia mõiste sõltub teatud tingimuste esinemisest, mis ta on loetlenud oma teises küsimuses.
- 19 Tuleb märkida, et kuna direktiivis 2001/29 puudub mõiste „paroodia” määratlus, tuleb selle sõna tähenduse ja ulatuse kindlaksmääramisel vastavalt Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikale lähtuda selle tähendusest igapäevakeeles, võttes arvesse sõna kasutamise konteksti ja nende sätete eesmärgi, mille osaks see on (vt selle kohta kohtuotsus Diakité, C-285/12, EU:C:2014:39, punkt 27 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 20 Mis puudutab sõna „paroodia” tavapärasest tähendust igapäevakeeles, siis on selge, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 48 märkis, et paroodia põhitunnused on esiteks seostumine olemasoleva teosega, sisaldades samas märgatavaid erinevusi sellest teosest, ja teiseks nalja või pilke väljendamine.
- 21 Ei sõna „paroodia” tavapärasest tähendusest igapäevakeeles ega ka – nagu Belgia valitsus ja Euroopa Komisjon õigesti märgivad – direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k sõnastusest ei nähtu, et selle mõiste suhtes kehtiksid tingimused, millele eelotsusetaotluse esitanud kohus oma teises küsimuses viitab ja mille kohaselt peaks paroodial olema omaenda algupärane laad peale selle, et see sisaldab märgatavaid erinevusi parodeeritavast originaalteosest, seda peaks olema võimalik mõistlikult omistada mõnele teisele isikule kui originaalteose autor, see peaks puudutama originaalteost ennast või sisaldama viidet parodeeritud teose allikale.
- 22 Sellist tõlgendust ei sea kahtluse alla direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkt k, milles on kehtestatud erand direktiivi artiklites 2 ja 3 ette nähtud õigustest ja mida tuleb seetõttu tõlgendada rangelt (vt selle kohta kohtuotsus ACI Adam jt, EU:C:2014:254, punkt 23).
- 23 Paroodia mõiste tõlgendus peab nimelt igal juhul võimaldama kaitsta kehtestatud erandi kasulikku mõju ja järgida selle eesmärki (vt selle kohta kohtuotsus Football Association Premier League jt, C-403/08 ja C-429/08, EU:C:2011:631, punkt 163).
- 24 Asjaolu, et direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkt k on erand, ei too seega kaasa selle sätte kohaldamisala piiramist niisuguste tingimustega, nagu on kirjeldatud käesoleva kohtuotsuse punktis 21 ja mis ei tulene ei sõna „paroodia” tavapärasest tähendusest igapäevakeeles ega selle sätte sõnastusest.
- 25 Mis puudutab direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k eesmärki, siis tuleb meenutada selle direktiiviga üldiselt taotletavaid eesmärke, mille hulgas nähtuvalt direktiivi põhjendusest 3 on eesmärk selline ühtlustamine, mis aitab rakendada siseturu nelja vabadust ning on seotud õiguse aluspõhimõtete, eelkõige omandi, kaasa arvatud intellektuaalomand, ning väljendusvabaduse ja avaliku huvi järgimisega. On selge, et paroodia kujutab endast arvamuse väljendamiseks sobivat vahendit.
- 26 Lisaks, nagu nähtub direktiivi 2001/29 põhjendusest 31, on direktiivi artiklis 5 ette nähtud erandid artiklites 2 ja 3 sätestatud õigustest mõeldud selleks, et tagada tasakaal ühelt poolt autorite ja teiselt poolt kaitstud objekti kasutajate õiguste ja huvide vahel (vt selle kohta kohtuotsused Padawan, EU:C:2010:620, punkt 43, ja Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, punkt 132).
- 27 Sellest järeldub, et direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine konkreetsetes olukorras peab tagama õige tasakaalu ühelt poolt direktiivi artiklites 2 ja 3 nimetatud isikute huvide ja õiguste ning teiselt poolt kaitstud teose kasutaja väljendusvabaduse vahel, mis tuleneb paroodia erandist artikli 5 lõike 3 punkti k tähenduses.
- 28 Selleks et kontrollida, kas direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine tagab konkreetsetes olukorras sellise tasakaalu, tuleb arvesse võtta kõiki juhtumi asjaolusid.
- 29 Mis puudutab eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetletavat vaidlust, siis tuleb märkida, et Vandersteen jt on seisukohal, et kuna põhikohtuasjas käsitletavas joonistuses on tegelased, kes originaalteoses korjasid laialipillutud münte üles, asendatud näokatteid kandvate tumedanahaliste inimestega, edastab see joonistus diskrimineerivat sõnumit, mille tagajärjel seostub kaitstud teos sellise sõnumiga.
- 30 Kui see on tõepoolest nii – mida eelotsusetaotluse esitanud kohus peab hindama –, siis tuleb juhtida tähelepanu rassi, nahavärvi ja etnilise päritolu alusel diskrimineerimise keelu põhimõtte olulisusele, nagu seda põhimõtet on konkretiseeritud nõukogu 29. juuni 2000. aasta direktiivis 2000/43/EÜ,

millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtte sõltumata isikute rassilisest või etnilisest päritolust (EÜT L 180, lk 22; ELT eriväljaanne 20/01, lk 23), ja kinnitatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 21 lõikes 1.

- 31 Neil asjaoludel on direktiivi 2001/29 artiklites 2 ja 3 ette nähtud õiguste omajatel – nagu Vandersteen jt – üldjuhul õigustatud huvi selle vastu, et kaitstud teost niisuguse sõnumiga ei seostataks.
- 32 Järelikult on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne põhikohtuasja kõiki asjaolusid arvesse võttes hinnata, kas eeldusel, et põhikohtuasjas käsitletav joonistus vastab käesoleva kohtuotsuse punktis 20 kirjeldatud põhitunnustele, tagab direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine tasakaalu, millele on viidatud kohtuotsuse punktis 27.
- 33 Sellest lähtuvalt tuleb teisele ja kolmandale küsimusele vastata, et direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k tuleb tõlgendada nii, et paroodia põhitunnused on esiteks seostumine olemasoleva teosega, sisaldades samas märgatavaid erinevusi sellest teosest, ja teiseks nalja või pilke väljendamine. Selle sätte tähenduses mõiste „paroodia” suhtes ei kehti tingimused, mille kohaselt peaks paroodial olema omaenda algupärane laad peale selle, et see sisaldab märgatavaid erinevusi parodeeritavast originaalteosest, seda peaks olema võimalik mõistlikult omistada mõnele teisele isikule kui originaalteose autor, see peaks puudutama originaalteost ennast või sisaldama viidet parodeeritud teose allikale.
- 34 Samas peab direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine konkreetsetes olukorras tagama õige tasakaalu ühelt poolt direktiivi artiklites 2 ja 3 nimetatud isikute huvide ja õiguste ning teiselt poolt kaitstud teose kasutaja väljendusvabaduse vahel, mis tuleneb paroodia erandist artikli 5 lõike 3 punkti k tähenduses.
- 35 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on põhikohtuasja kõiki asjaolusid arvesse võttes hinnata, kas eeldusel, et põhikohtuasjas käsitletav joonistus vastab paroodia põhitunnustele, tagab direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine õige tasakaalu.

Kohtukulud

- 36 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (suurkoda) otsustab:

1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiivi 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas artikli 5 lõike 3 punkti k tuleb tõlgendada nii, et selles sättes sisalduv mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste.
2. Direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k tuleb tõlgendada nii, et paroodia põhitunnused on esiteks seostumine olemasoleva teosega, sisaldades samas märgatavaid erinevusi sellest teosest, ja teiseks nalja või pilke väljendamine. Selle sätte tähenduses mõiste „paroodia” suhtes ei kehti tingimused, mille kohaselt peaks paroodial olema omaenda algupärane laad peale selle, et see sisaldab märgatavaid erinevusi parodeeritavast originaalteosest, seda peaks olema võimalik mõistlikult omistada mõnele teisele isikule kui originaalteose autor, see peaks puudutama originaalteost ennast või sisaldama viidet parodeeritud teose allikale.

Samas peab direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine konkreetses olukorras tagama õige tasakaalu ühelt poolt direktiivi artiklites 2 ja 3 nimetatud isikute huvide ja õiguste ning teiselt poolt kaitstud teose kasutaja väljendusvabaduse vahel, mis tuleneb paroodia erandist artikli 5 lõike 3 punkti k tähenduses.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on põhikohtuasja kõiki asjaolusid arvesse võttes hinnata, kas eeldusel, et põhikohtuasjas käsitletav joonistus vastab paroodia põhitunnustele, tagab direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine õige tasakaalu.

Allkirjad